

Hans Venhuizen over Culturele Planologie

Op het kruispunt van ruimtelijke ordening en cultuur bevindt zich de culturele planologie. Bureau Venhuizen, gevestigd in de voormalige Van Nellefabriek in Rotterdam, werkt op dit snijvlak. In een interview vertelt Hans Venhuizen, aan Anneke Abhelakh over de culturele missie in de ruimtelijke ordening.

AA: Het begrip culturele planologie is voor het eerst geïntroduceerd in de Cultuurnota 2001-2004. Beperkt het zich tot planologie of zijn er meer disciplines bij betrokken?

HV: Culturele planologie bestaat uit meerdere lagen: landschapsarchitectuur, stedenbouw, architectuur, cultuurhistorie, archeologie, kunst in openbare ruimte en ook bestuurskunde. Eigenlijk zijn alle sectoren die te maken hebben met hoe de stedelijke omgeving ontstaat of veranderd betrokken. Ik ben in geen van deze gebieden gespecialiseerd, en daardoor juist vrij om me tot alles te verhouden. Niet aan een sector gebonden kan ik tot een product komen dat niet per sé loyaal is aan één van de genoemde takken, maar loyaal aan de situatie in verandering en alle aspecten die er in spelen. De culturele planologie bekijkt een transformatie altijd zo breed mogelijk, waardoor het resultaat divers kan zijn en maatwerk biedt, wat dan weer kan resulteren in meerdere opdrachten in uiteenlopende disciplines. De culturele planologie neemt de vrijheid om de opdracht te vinden en te stellen. Deze opdrachten worden ondergebracht in meerdere disciplines maar worden in eerste instantie niet door die disciplines geformuleerd. Zo voorkom je dat deze opdrachten op voorhand aan een sector/discipline verbonden zijn en vele aspecten van een veranderingssituatie

buiten beschouwing laten omdat die nu eenmaal niet onder de verantwoordelijkheid van die betreffende sector vallen. Ja, een planoloog met een zware culturele agenda eigenlijk, maar zonder vooropgezet beeld van het eindproduct, zoals een landschapsarchitect die vanuit zijn metier waarschijnlijk zal komen met een ruimtelijk plan als product. Vanuit die optiek heb ik ook moeite met openbare kunstprojecten die alleen een autonoom kunstobject als eindproduct hebben en zich niet verhouden tot het debat, de cultuurhistorie en de publieke opinie, terwijl die net zo van belang zijn.

AA: Wat doet bureau Venhuizen?

HV: In de missie omschrijf ik het als volgt: het bureau richt zich op vestigings- en planningsprocessen in de ruimtelijke ordening en neemt daarbij cultuur als vertrekpunt. Cultuur wordt breed opgevat als cultuurhistorie, erfgoed en kunst, maar ook als de verzameling actuele cultuur van de bewoners van een streek. Bureau Venhuizen onderzoekt de mogelijkheden om cultuur een rol te laten spelen bij het ontwerpen van de ruimte. De werkwijze van het bureau is gebaseerd op het hergebruiken van bestaande landschappelijke en culturele kwaliteiten en deze te vertalen naar de actuele context om geschiedenis, heden en toekomst met elkaar te verbinden. Zo

Logo Fiets

Logo Werker

Anneke Abhelakh
Medewerker Bureau Venhuizen
annekeabhelakh@bureauvenhuizen.com

Logo Winkelen

Logo Dier

Logo Wonen

kunnen nieuwe (cultuur)landschappen en stedelijke gebieden in onze voortdurend veranderende omgeving een identiteit ontwikkelen die niet ineens verzonnen is, maar wordt verkregen vanuit een meer vanzelfsprekende continuïteit.

AA: Wat is de verbinding tussen cultuur en ruimtelijke ordening?

HV: Ten eerste is ruimtelijk ordening per definitie cultuur. Planvorming die van onderaf of bovenaf bepaald wordt en alle diffuse types ertussen weerspiegelen die cultuur. Met het benoemen van cultuur kun je echter verschillende kanten op. Cultuur is namelijk ook de cultuursector, als strategisch vliegwiel van stedelijke ontwikkeling met al z'n culturele instituties zoals musea, bibliotheken en theaters en daarnaast ook de 'creative industry'. En dan heb je ook nog de cultuur van het vestigen zelf en hoe we dat in het verleden gedaan hebben.

De afgelopen 10 jaar is cultuur langzaam via allerlei benoemingen als Belvedere, Nota Ruimte en Cultuurimpuls, een harde factor geworden in de ruimtelijke ordening. Daarmee wordt feitelijk in de wetgeving verankerd wat tot voor kort nog 'spontaan' ontstond. Een eeuw geleden kreeg cultuur nog de kans zich bijna als vanzelfsprekend in de ruimtelijke ordening te ontwikkelen doordat er meer tijd was, kleinschaliger ontwikkeld werd, en de architect een grotere hand had in het gehele proces. Na de Tweede Wereldoorlog was de cultuur volledig ondergeschikt aan de enorme

woningbouwopgave, waarbij nauwelijks rekening met het 'natuurlijke' landschap werd gehouden. De stedenbouw liet zich leiden door het enorme geloof in eigen technisch kunnen, waardoor we zijn gaan bouwen in de laagste polder van Nederland. De absurditeit van de Zuidplaspolder wordt pas zichtbaar op het moment dat er een crisis is, zoals een ramp. Maar de echte ramp is dat we het dan niet meer als absurditeit zien.

AA: Waarin verschilt wat jij doet met een procesmanager?

HV: Van buitenaf lijkt dat verschil niet zo groot. In de processen die ik leid, ben ik ook verantwoordelijk voor een goede opzet, het betrekken van partijen en streven naar een goede afloop. Maar de criteria voor een goede afloop kunnen bij mij anders liggen dan bij een puur op het proces gerichte manager. Ik streef naar een herkenbare ruimtelijke continuïteit, oftewel naar dat aanwezige kwaliteiten een concrete rol spelen in het veranderingsproces, ook al ligt dat niet voor de hand. Voor mij is cultuur niet een van de aspecten die op de poldertafel liggen, maar draagt het de potentie in zich om het hele proces te sturen. Ik zoek naar een nieuwe inhoudelijke hiërarchie in plaats van een gefragmenteerde bestuurlijke hiërarchie om daarmee consensus te veroorzaken. Daarmee focus ik niet op het eindresultaat, maar op het proces en hoe dat ontstaat. Vanuit die optiek sleutel ik ook aan de procesopzet en ontwikkel ik nieuwe gereedschappen. Het resultaat kan dan ook van alles zijn, een boek, een spel, een onderzoek, en

kunstwerk of een tentoonstelling.

AA: Per project is er dus een andere hiërarchie vanuit de inhoud en is het eindresultaat verschillend van vorm. Dat klinkt allemaal nog heel erg theoretisch, heb je ook een voorbeeld?

HV: Het laat zich misschien goed illustreren met een project dat ik een aantal jaar geleden organiseerde. In veel nieuwe woonwijken, vooral in het westen van het land, doet de drassige ondergrond er nauwelijks nog toe. Er wordt gewoon twee meter zand opgespoten om de slappe grond te stabiliseren, waarna het bouwen kan beginnen. Via een omweg komt dat water de laatste tijd wel weer naar de oppervlakte. Om de gunst van de huizenkoper te winnen, put men zich uit om in de nieuwe woongebieden eigenheid, authenticiteit en identiteit te veroorzaken. Deze wordt gek genoeg niet gezocht in het oorspronkelijke landschap waarop gebouwd wordt, maar wordt liever naderhand bedacht. Nadat alle problemen van exploitatie, verkaveling, infrastructuur en waterbeheersing zijn opgelost, is het tijd om over de identiteit te gaan nadenken. Dan kunnen de landschappelijke elementen of oorspronkelijke kwaliteiten van de locatie weer een rol gaan spelen, zij het op een beheersbare en symbolische manier. En dan wordt 'water' maar al te graag gebruikt op plekken waar het feitelijk een veel ingrijpendere rol speelt, zoals bij de VINEX-locatie Carnisselanden bij Barendrecht, iets ten zuiden van Rotterdam. Hier was de bodemkwaliteit net niet fijnmazig genoeg gesondeerd om het ex-moeras in beeld te brengen.

De boringen hadden de sporen van een oude kreek verward met een dikke laag veen. Deze laag met 'dik water' zorgde er vervolgens wel voor dat de rioleeringsputten die op vrijdag waren gelegd op maandag al weer tot op onzichtbare diepte in de bodem waren verdwenen. Op dezelfde locatie van het verdwenen riool werd later een serie vuurtorenwoningen opgeleverd, als goed verkoopbare identiteit van de plek en om de verbondenheid met het water weer te geven. Een relatie die eerst niet erkend, later bestreden en ten slotte op ridicule wijze verbeeld is. Een project dat hierop reageert, is het project Amfibisch Wonen.

Hans Venhuizen

Amfibisch Wonen is een pleidooi voor het loslaten van deze dwangmatige beheersing van water, voor het toelaten van weersinvloeden, getijden en seizoenen in de woonomgeving, een pleidooi ook voor een nieuwe woonmentaliteit. Amfibisch wonen is wonen dat zich in alle opzichten optimaal aanpast aan de omstandigheden. Niet door deze omstandigheden te bedwingen, maar juist door maximaal in te spelen op de eigen kwaliteiten van deze omstandigheden. Het idee om in het vervolg amfibisch te gaan wonen ontstond zo'n tien jaar geleden in Gouda, tijdens het project 'De kunst van het vestigen', dat ik daar organiseerde. Hieruit ontstond de stichting Amfibisch Wonen. Deze stichting

nam het initiatief tot een prijsvraag, die uiteindelijk perfect samensmolt met het door Kunstgebouw gerealiseerde project 'De Kunst van Scheppend Water' van de Provincie Zuid-Holland. In grote delen van de Provincie Zuid-Holland is de grond zo drassig dat wegen, rioleeringen en zelfs tuinen en hele parken voortdurend aan het wegzakken zijn. Gouda heeft wegen die jaar na jaar zijn opgehoogd en daardoor soms een dikte hebben van wel acht meter. Archeologen van de toekomst zullen voor raadsels staan als ze dit systeem van muren van weg aantreffen.

Met onderheien van de woningen wordt een gevoel van zekerheid nagestreefd, een idee van vaste verankering van de vestiging. En met het funderen van woningen hebben we in dit land ook een ruime ervaring opgebouwd. Riolerings onderheien gaat ook nog, hoewel het wel heel duur is. In Barendrecht, een van de gemeentes die meewerkten aan dit project, zijn ze er mee begonnen nadat was gebleken dat een riolering in één weekend, door eigen gewicht, een meter diep was gezakt. Het funderen van wegen, parkeerplaatsen, tuinen en uiteindelijk hele parken, is niet alleen een kostbare, maar vooral ook een absurde zaak. Want wat is nog zekerheid, als je huis op NAP-niveau blijft staan, maar de gehele omgeving eronder vandaan zakt?

Naast de enorme woningbouwopgave, het 'op zijn' van de goede gronden en de groeiende aandacht voor natuur, milieu en landschappelijke kwaliteiten speelt nog een belangrijk thema: het herdefiniëren van de cultuur van het vestigen. Het solide geachte opspuiten en heien blijkt meer en meer krampachtig, juist daar waar flexibiliteit nodig is. Bovendien bestaan de technieken om amfibisch te gaan wonen al. Op veel plaatsen worden straten en zelfs tuinen op piepschuim aangelegd en drijvende huizen te water gelaten. Maar deze technieken worden nog vooral ingezet om traditionele woonvormen te realise-

ren. Het amfibisch wonen brengt al deze technieken samen om het geheel meer te laten zijn dan de som der delen.

Naast de technische, ecologische en ontwerpende facetten van het werken mét het water in plaats van ertegen, heeft dit project ook de juridische en politieke randvoorwaarden voor het amfibisch wonen aan het licht gebracht. Maar bovenal is het amfibisch wonen een mentale zaak gebleken. Het is een pleidooi geworden voor het loslaten van de dwangmatige beheersing van het water door de vaste waterpeilen en de hoge dijken, en voor het toelaten van weersinvloeden, getijden en seizoenen. Amfibisch wonen is een pleidooi voor de ultieme beheersing van een voortdurend veranderend landschap. Niet door dat landschap de eigen wil op te leggen, maar door optimaal in te spelen op de kwaliteiten van een dynamische relatie tussen land en water; een amfibische dynamiek. Bij alle projecten die ik doe, ga ik in een zeer vroege fase op zoek naar deze sturende kwaliteiten. Met deze benadering kan ik actuele problemen oplossen met cultuurhistorische gegevens en zo meteen op onverwachte wijze aan de enorme behoefte voor identiteit en eigenheid in de nieuwe woonomgeving tegemoetkomen.

AA: In hoeverre is jouw rol nog wel zichtbaar in het proces?

HV: Culturele planologie is niet altijd even zichtbaar, zo maak ik meestal niet zelf het ontwerp, maar stel ik wel de opdracht. Ik geef vorm aan een intentie die vaak nog niet onder woorden is gebracht door het plaatselijke of provinciale bestuur. Doordat dit nog niet gedefinieerd is, krijg ik de ruimte daar mee aan de slag te gaan. Maar het eindproduct is doorgaans van iemand anders.

AA: In januari 2009 viert Bureau Venhuizen haar tienjarig bestaan. Er komt een (leer)boek over geselecteerde projecten uit deze tijd. Wat kunnen we verwachten?

Bureau Venhuizen

HV: De publicatie zal fungeren als een handleiding voor een authentiek ruimtelijk ontstaansproces. Al de beschreven projecten in het boek gaan over ruimtelijke identiteit in verandering en streven naar het terugbrengen van cultuur en historie in ruimtelijke processen. Daarnaast is er een feestelijke boekpresentatie in het Nederlands Architectuurinstituut waar, vanaf oktober 2008 tot mei 2009, mijn spel *The Making of NL* onderdeel zal uitmaken van de tentoonstelling over de ruimtelijke agenda van Nederland.

AA: Wat moet er gebeuren zodat de culturele planologie werkelijk vaste grond krijgt?

HV: Culturele planologie zou een grotere rol in het onderwijs moeten krijgen. Dit onderwijs is vaak nog bepaald door de sectoren waar vanuit het plaatsvindt, en lijdt dus ook aan de beperkingen van die sectoren. Er wordt wel gestreefd naar vakoverschrijdende studies, maar je kunt niet vanuit iedere sector integraal zijn. Culturele planologie draagt het in zich om niet alleen de ruimtelijke ordening maar ook het onderwijs daarover te herschikken. Daarmee studenten klaar te

maken voor een veel diffusere en bovensectoralere toekomst van onze ruimtelijke ordening. Pas wanneer je daarop bent voorbereid kun je de nieuwe kansen daarbinnen grijpen.

Summary

Bureau Venhuizen is a Dutch planning agency, which is specialized in cultural planning. According to Hans Venhuizen culture lies at the heart of spatial planning, it cannot be added afterwards to a project. Therefore this agency works from a cultural base, in its widest definition with multiple disciplines. Amphibious living is one of the best known examples. By organizing a competition, many ways were found to adapt ourselves to watery area's instead of minimizing the effects of water and denying morphological and cultural features of the landscape. In 2009 the agency exists 10 years and will publish a (study) book for guiding an authentic spatial process.